

Od autorky bestselleru *Jediná žena v miestnosti*

V TIENI EINSTEINA

MARIE BENEDICT

Príbeh mimoriadnej ženy, ktorej svetlo
sa stratilo v tieni mimoriadneho muža

Ljndeni

V tieni Einsteina

Vyšlo aj v tlačovej podobe

Objednať môžete na
www.lindeni.sk
www.albatrosmedia.sk

Ljndeni

Marie Benedict
V tieni Einsteina – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2022

Všetky práva vyhradené.
Žiadna časť tejto publikácie nesmie byť rozširovaná
bez písomného súhlasu majiteľov práv.

ALBATROS MEDIA

V TIENI EINSTEINA

MARIE BENEDICT

V TIENI
EINSTEINA

Ljndeni

Pre Jima, Jacka a Bena

PROLÓG

4. augusta 1948

Huttenstrasse 62
Zürich, Švajčiarsko

Koniec je blízko. Cítim, že sa blíži ako temný, zvodný tieň, ktorý uhasí zvyšok môjho svetla. V posledných okamihoch sa obzerám do minulosti.

Ako som zišla z cesty? Ako som prišla o Lieserl?

Temnota hustne. V posledných krátkych chvíľach, čo mi zostávajú, pátram v minulosti po odpovediach ako úzkostlivo dôsledný archeológ. Dúfam, že zistím, ako som už dávno naznačila, či je čas naozaj relatívny.

Mileva „Mitza“ Marićová Einsteinová

PRVÁ ČASŤ

Každé teleso zotrúva v pokoji alebo v rovnomernom priamočiarom pohybe, kým nie je nútené pôsobením vonkajších síl tento stav zmeniť.

sir Isaac Newton

PRVÁ KAPITOLA

ráno

20. októbra 1896

Zürich, Švajčiarsko

UHLADILA SOM SI ZÁHYBY NA ČERSTVO VYŽEHLENEJ BIELEJ blúzke, napravila stužku okolo goliera a zastrčila uvoľnený pramienok vlasov do pevne stiahnutého drdola. Prechod k areálu Švajčiarskej spolkovej polytechnickej univerzity cez zürišské ulice zahalené vo vlhkej hmle dal trochu zabráť môjmu starostlivo upravenému zovňajšku. Frustrovalo ma, že moje husté tmavé vlasy tvrdohlavo odmietajú zostať na mieste. Chcela som, aby bol každý detail tohto dňa dokonalý.

Vystrela som plecيا, aby som pôsobila o kúsok vyššia, než som svojou poľutovaniahodne drobnou postavou naozaj bola, a položila som ruku na masívnu mosadznú kľučku dverí do učebne. V porovnaní s guľou s vygravírovaným gréckym vzorom, ktorý sa pod dotykmi rúk celých generácií študentov zodral, vyzerala moja ruka malá, takmer detská. Stuhla som. *Otoč kľučkou a otvor dvere! prikázala som si. Dokážeš to. Prekročiť tento prah pre teba nie je nič nové. Túto zdanlivo neprekonateľnú hranicu medzi mužským a ženským svetom si už prekročila v nespočetnom množstve tried. A vždy si uspela.*

Napriek tomu som váhala. Až pridobro som vedela, že hoci je tento prvý krok najťažší, druhý nie je o nič jednoduchší. Vtedy som v mysli začula naliehavý šepot ocka. „Buď statočná,“ zamrmal by

v našej rodnej, málo používanej srbčine. „Si *mudra glava*. Múdra. Tvojím srdcom prúdi krv našich zbojnických slovanských predkov, ktorí urobili čokoľvek, len aby dostali to, čo chcú. Choď si vziať, čo ti prináleží, Mitza. Vezmi si, čo je tvoje.“

Nikdy by som ho nesklamala.

Stisla som kľučku a doširoka otvorila dvere. Zahľadelo sa na mňa šesť párov očí: päť študentov v tmavých oblekoch a jeden profesor v čiernom talári. Na tvárach sa im zračil šok a istá miera opovrhovania. Nič, dokonca ani kolujúce klebety, nepripravilo týchto mužov na to, že vo svojich radoch skutočne uvidia ženu. S vyvalenými očami a otvorenými ústami vyzerali trochu prihlúplo, ale vedela som, že sa nesmiem zasmiať. Prinútila som sa nevšimáť si ich výrazy, ignorovať bledé líca spolužiakov, ktorí sa s veľkými navoskovanými fúzami zúfalo snažili pôsobiť starší než na svojich osemnásť rokov.

Na polytechnickú univerzitu ma priviedlo odhodlanie naučiť sa fyziku a matematiku, a nie túžba nájsť si tu priateľov alebo niekoho potešiť. V duchu som si pripomenula túto prostú skutočnosť, keď som zbierala odvahu postaviť sa tvárou v tvár učiteľovi.

Profesor Heinrich Martin Weber a ja sme hľadeli jeden na druhého. Odstrašujúci vzhľad známeho profesora fyziky, muža s dlhým nosom, hustým obočím a so starostlivo vypestovanou bradou, zodpovedal jeho povesti.

Čakala som, kým prehovorí. Čokoľvek iné by sa považovalo za drzosť. A vzhľadom na to, že už len moju prítomnosť na polytechnickej univerzite vnímali mnohí ako drzú, nemohla som si dovoliť ďalšiu škrvnu na svojom štíte. Kráčala som po úzkej hranici medzi odhodlaním vydať sa touto neprebádanou cestou a dodržiavaním pravidiel, ktoré odo mňa spoločnosť stále vyžadovala.

„Vy ste...?“ Profesor spýtavo nadvihol obočie, akoby ma vôbec neočakával, akoby o mne nikdy nepočul.

„Slečna Mileva Marićová, pane.“ Modlila som sa, aby sa mi nezachvel hlas.

Weber veľmi pomaly skontroloval zoznam študentov. Samozrejme, že presne vedel, kto som. Keďže bol vedúci celého fyzikálneho a matematického programu a vzhľadom na to, že predtým mnou naň prijali iba štyri ženy, musela som adresovať písomnú žiadosť o nástup do prvého ročníka štvorročného programu známeho pod názvom Sekcia šesť priamo jemu. Sám mi ju odsúhlasil! Pozrieť na zoznam študentov bol z jeho strany nehanebný a vypočítavý krok, ktorým dával ostatným najavo, aký má na mňa názor. Dovoľoval im, aby nasledovali jeho príklad.

„Tá slečna Marićová zo Srbska alebo odniekadiaľ z Rakúsko-Uhorska?“ zašomral bez toho, aby zdvihol zrak, akoby v Sekcii šesť mohla byť ešte nejaká iná slečna Marićová pochádzajúca z prijateľnejšej krajiny. Svojou otázkou Weber jasne naznačil svoj názor na slovan-ské obyvateľstvo východnej Európy – že my, tmaví cudzinci, sme nejakým spôsobom podradnejší než germánske obyvateľstvo vzdorovito neutrálneho Švajčiarska. Bol to ďalší zo zástupu predsudkov, ktorý musím vyvrátiť, ak chcem uspieť. Ako keby to, že som jediná žena v Sekcii šesť – iba piata, ktorú doteraz prijali na fyzikálny a matematický program –, samo osebe nestačilo.

„Áno, pán profesor.“

„Môžete si sadnúť,“ vyhlásil napokon a pokynul k prázdnej stoličke. Našťastie pre mňa bolo jediné voľné miesto úplne najďalej od jeho rečníckeho pultu. „Už sme začali.“

Už? Hodina sa mala začať až o pätnásť minút. Povedal mojím spolužiakom niečo, čo mne nie? Dohodli sa, že sa stretnú skôr? Chcela som sa opýtať, ale neodvážila som sa. Hádka by ho iba podnietila ešte viac ma znenávidieť. Koniec koncov na tom nezáležalo. Jednoducho zajtra prídem o štvrtú hodinu skôr. A potom každé ráno skôr a ešte skôr, ak bude treba. Z Weberových prednášok si nedám ujsť ani slovo. Mýli sa, ak si myslí, že ma skorší začiatok odradí. Som predsa dcéra svojho otca.

Prikývla som smerom k Weberovi, premerala som si dlhú vzdialenosť od dverí k mojej stoličke a zo zvyku som počítala, koľko krokov mi bude treba na to, aby som prešla cez celú miestnosť. Ako tú diaľku naj-

lepšie prekonať? Pri prvom kroku som sa snažila držať telo rovno a zakryť svoje krívanie, ale ťahanie chromej nohy sa ozvalo do ticha učebne. Impulzívne som sa rozhodla nič neskrývať. Jednoducho som všetkým kolegom predviedla znetvorenie, ktoré ma sprevádzalo už od narodenia.

Buchnutie a potiahnutie. Stále dokola. Osemnásťkrát, kým som dorazila k svojmu miestu. *Tu ma máte, páni, v plnej nádhere*, mala som pocit, že hovorím pri každom presunutí svojej chromej nohy. *Pekne si ma poobzerajte, nech to máme za sebou.*

Zadychčaná od námahy som si uvedomila, že v miestnosti zavládlo úplné ticho. Všetci čakali, kým sa usadím, pravdepodobne pociťovali rozpaky z môjho krívania alebo zo skutočnosti, že som žena, či z oboch dôvodov naraz, a odvracali zrak.

Všetci až na jedného.

Po mojej pravici sedel mladý muž s nepoddajnou šticou tmavohnedých kučier a otvorene na mňa zísal. Opätovala som mu pohľad, hoci som to nemala vo zvyku. Napriek tomu, že som sa naňho pozrela priamo a vyzvala ho svojím pohľadom, aby sa vysmial nielen mne, ale aj môjmu úsiliu, neodvrátil svoje napoly privreté oči. Namiesto toho sa mu v kútikoch objavili drobné vrásky, keď sa pousmial cez tmavý tieň svojich fúzov. Bol to úškrn plný pobavenia, dokonca obdivu.

Kto si myslí, že je? Čo mi chce tým pohľadom naznačiť?

Keď som sa však usadila na miesto, nemala som čas pátrať po dôvode jeho správania. Siahla som do aktovky po papier, atrament a pero a pripravila som sa na Weberovu prednášku. Nedám sa týmto drzým, ľahostajným civením zvýhodneného spolužiaka rozrušiť. Zahľadela som sa dopredu na prednášajúceho, a hoci som si stále uvedomovala chlapcov pohľad, nevšímala som si ho.

Weber sa však nesústredil iba sám na seba. A nebol ani taký tolerantný. Uprene sa na mladého muža zadíval a odkašľal si. Keď to nezabralo a previnlec odo mňa neodtrhol pohľad k rečníckemu pultu, vyhlásil: „Požadujem plnú pozornosť všetkých poslucháčov. Toto je prvé a zároveň posledné varovanie, pán Einstein.“

DRUHÁ KAPITOLA

popoludnie

20. októbra 1896

Zürich, Švajčiarsko

V OŠLA SOM DO VSTUPNEJ HALY PENZIÓNU ENGELBRECHT, potichu za sebou zatvorila dvere a podala mokrý dáždňik čakajúcej slúžke. Zo zadného salóna sem doliehal smiech. Vedela som, že ma tam čakajú dievčatá, ale ešte som nebola pripravená na ich dobre mienený výsluch. Potrebovala som nejaký čas pre seba, aby som mohla popremýšľať o svojom dni; aj keby to malo byť iba pár minút. Pokúsila som sa zľahka našľapovať po schodoch do svojej izby.

Do ticha sa však odrazu rozľahol vrzgot. Dočerta s tým uvoľneným schodom.

So šuštaním tmavosivých sukni sa zo zadného salóna vynorila Helene s pariacou sa šálkou čaju v ruke. „Mileva, čakáme na teba! Zabudla si?“ Voľnou rukou ma chytila za dľaň a odtiahla do miestnosti, z ktorej vyšla a ktorú sme medzi sebou nazývali hracia izba. Cítili sme oprávnenie pomenovať ju, keďže ju nikto okrem nás nevyužíval.

Zasmiala som sa. Ako by som prežila uplynulé mesiace v Zürichu bez týchto dievčat? Bez Milany, Ružice a predovšetkým bez Helene, mojej spriaznenej duše s ostrým dôvtipom, láskavým správaním a prekvapivo i podobným krívaním? Prečo som váhala čo i len deň, kým som si ich vpustila do života?

Pred niekoľkými mesiacmi, keď som s ockom prišla do Zürichu, som si také priateľstvá nedokázala ani predstaviť. Mladosť pozname-
naná trenicami so spolužiakmi – v najlepšom prípade odcudzením,
v najhoršom posmechom – bola predzvesťou osamelého života plné-
ho štúdia. Teda to som si aspoň myslela.

Keď sme po dvojdennej ceste z nášho domova v chorvátskom Zá-
hrebe vystúpili z vlaku, boli sme obaja trochu roztrasení. Dym z loko-
motívy sa valil zürišskou hlavnou stanicou a ja som musela prižmúriť
oči, aby som vôbec videla na nástupište. S taškou v každej ruke, pri-
čom jedna bola plná ťažkých kníh, som sa trochu tackala, keď som si
razila cestu preplnenou stanicou nasledovaná ockom a nosičom bato-
žiny, ktorý niesol naše ťažšie kufre. Otec ku mne pribehol a snažil sa
mi uľaviť od mojich tašiek.

„Zvládnem to, ocko,“ trvala som na svojom a vykrúcala som si ruku
z jeho zovretia. „Máš svoju batožinu, ktorú musíš niesť, a iba dve ruky.“

„Mitza, prosím, dovoľ mi, aby som ti pomohol. Ďalšiu tašku od-
nesiem jednoduchšie ako ty.“ Zachichotal sa. „A to ani nespomínam,
že tvoja matka by zostala zhrozená, keby som ťa nechal plahočiť sa
po zürišskej stanici s plnými rukami.“

Položila som tašku na zem a snažila som sa mu vytrhnúť. „Veď to
musím zvládnuť bez tvojej pomoci, ocko. V Zürichu budem žiť, ko-
niec koncov, sama.“

Venoval mi dlhý pohľad, akoby mu skutočnosť, že tu budem bý-
vať bez neho, došla až teraz – akoby sme k tomuto cieľu spoločne
nesmerovali už od čias, keď som bola malé dievčatko. Váhavo, jeden
prst po druhom, povolil svoj stisk. Chápala som, že je to preňho ťaž-
ké. Hoci som vedela, že sčasti sa z môjho dobrodružstva za výnimoč-
ným vzdelaním raduje a že mu moje napredovanie pripomína jeho
vlastný náročný vzostup z roľníka na úspešného úradníka a majiteľa
pôdy, občas som premýšľala, či necíti vinu a určité rozpoltenie z toho,
že ma poháňa vpred na takej neistej ceste. Tak dlho sa sústredil na
dosiahnutie môjho univerzitného vzdelania, až si pravdepodobne vô-

bec neuvedomil, že sa so mnou rozlúči a nechá ma v tomto cudzom meste samu.

Vyšli sme zo stanice a vykročili sme do večerného ruchu zürišských ulíc. Práve sa začínalo stmievať, ale mesto netemnelo. Zachytila som ockov pohľad a užasnuto sme sa na seba usmiali. Doteraz sme videli mestá vždy osvetlené iba zvyčajnými tlmenými petrolejovými lampami. Tu však ulice lemovali nečakane jasné elektrické lampy. V ich žiare som dokázala rozoznať aj drobné detaily na šatách dám, ktoré nás míňali: ich sukne boli oveľa bohatšie nariasené než zdržanlivé modely, ktoré som vídavala v Záhrebe.

Po vydláždenej Bahnhofstrasse, na ktorej sme stáli, sa s klapotom kopýt blížila najatá krytá drožka a ocko na ňu kývol. Keď kočiš zišiel z kozlíka, aby naložil našu batožinu dozadu, pritiahla som si v chladnom večernom vzduchu šál bližšie k telu, aby som sa zahriala. Ružami vyšívany šál mi večer pred odchodom venovala mama a v očiach sa jej leskli slzy, keď mi ho podávala. Až neskôr som pochopila, že ten darček bol ako objatie na rozlúčku, niečo, čo budem mať so sebou, zatiaľ čo ona zostane v Záhrebe s mojou mladšou sestrou Zorkou a bračekom Milošom.

Drožkár prerušil môj myšlienkový pochod otázkou: „Prišli ste si pozrieť miestne pamätihodnosti?“

„Nie,“ odvetil ocko namiesto mňa a na hlase mu bol badať iba ľahký prízvuk. Vždy bol hrdý na svoju gramaticky bezchybnú nemčinu, jazyk, ktorým hovorili tí, čo vládli Rakúsko-Uhorsku. To bol prvý krok, ktorým začal svoj vzostup nahor, vravieval, vždy keď nás nútil precvičovať si nemčinu. Trochu vypol hrud' a vysvetlil: „Prišli sme, aby sa moja dcéra zapísala na univerzitu.“

Kočiš prekvapene nadvihol obočie, ale inak na sebe nedal nič poznať. „Takže na univerzitu? V tom prípade odhadujem, že budete chcieť, aby som vás odviezol do penziónu Engelbrecht alebo nejakého iného penziónu na Plattenstrasse,“ poznamenal a podržal nám dvierka, aby sme nastúpili.

Ocko sa odmlčal, kým som sa neusadila do koča, a potom sa obrátil k drožkárovi: „Ako viete, kam chceme ísť?“

„Vozím tam veľa študentov z východnej Európy.“

Neušlo mi, že otec zastonal, keď si vedľa mňa sadal, a uvedomila som si, že nevie, ako má kočišovu poznámku pochopiť. Ako urážku nášho východoeurópskeho pôvodu? Počuli sme, že hoci si Švajčiari zaryto udržiavajú neutralitu a nezávislosť voči okolitým rastúcim európskym impériám, na obyvateľov východných oblastí Rakúska-Uhorska hľadia zvrchu. Napriek tomu patrili v iných veciach k najtolerantnejším národom: mali napríklad najmiernejšie podmienky pre prijímanie žien na univerzity. Tá rozporuplnosť miatla.

Kočiš popohľol kone prasknutím biča a koč sa s rachotom svižne pohol zürišskou ulicou. Ako som sa snažila vyzerat' von blatom postriekaným oknom, zazrela som okolo drožky presvišťať električku.

„Videl si to, ocko?“ vyhrkla som. O električkách som už čítala, ale nikdy som ich nezazrela na vlastné oči. Ten pohľad ma naplnil vzrušením: bol to hmatateľný dôkaz toho, že mesto napreduje, prinajmenšom v doprave. Mohla som iba dúfať, že prístup miestnych obyvateľov k študentkám je rovnako pokrokový – presne taký, ako sa k nám donieslo.

„Nevidel, ale počul. A cítil,“ odvetil s úplným pokojom ocko a stisol mi ruku. Vedela som, že sa tiež čuduje a nadchýna, ale chce pôsobiť svetaznalo. Obzvlášť po drožkárovej poznámke.

Otočila som sa späť k oknu. Mesto obklopovali strmé zalesnené horské svahy a prisahala by som, že som vo vzduchu cítila ihličnany, hoci hory boli nepochybne príďaleko na to, aby do mesta prúdila vôňa stromov, čo ich hojne zasypávali. Nech už to bolo akokoľvek, vzduch v Zürichu bol oveľa čistejší než v Záhrebe, kde ustavične páchol konský hnoj a vypálené polia. Možno tá vôňa prichádzala so sviežim vetrom vanúcim od Zürišského jazera na južnom okraji mesta.

V diaľke, na mieste, ktoré vyzeralo, akoby drepelo na samom úpäťí hôr, som zazrela bledožlté budovy postavené v neoklasicistickom štýle, kontrastujúce s kostolnými vežami v pozadí. Budovy sa veľmi